

PÕLLUMAJANDUSE JA MAAELU ARENGU NÕUKOGU

PROTOKOLL

Tallinn

22. august 2007 nr 5

Algus kell 10.00, lõpp kell 13.00

Juhatas: Helir-Valdor Seeder

Protokollis Marit Järvamägi

Võtsid osa: Tsipe Aavik, Urmas Ingver, Jaan Kallas, Toomas Kevvai, Kalev Kreegipuu, Aavo Mölder, Juhan Särgava, Margus Timmo, Ants Varblane, Kalmer Visnapuu

Puudusid: Aado Kesksaak, Ants Noot, Kaul Nurm (asendas Jaak Herodes), Andres Oopkaup, Jüri Ott (asendas Anneli Viikin), Ly Rand, Kalle Reiter, Ivar Sikk (asendas Siim Sikkut), Vahur Vingissaar

Kutsutud: Marko Gorban, maaelu arengu osakonna juhataja asetäitja asendaja; Laura Ingerpuu, eurokoordinatsiooni büroo peaspetsialist; Ülo Kalm, Maamajandus; Malle Klaassen, maaelu arengu osakonna nõuniku kt; Olav Kreen, EPKK; Kristel Maidre, põllumajanduse tulupoliitika büroo juhataja; Katrin Noorkõiv, PRIA; Henno Nurmsalu, maaelu arengu osakonna juhataja kt; Margus Palu, avalike suhete osakonna koosseisuväline teenistuja; Olavi Petron, välissuhete ja eurokoordinatsiooni osakonna juhataja; Ove Pöder, maaelu arengu osakonna nõuniku kt; Katrin Rannik, põllumajanduskeskkonna ja –maastike büroo juhataja asendaja; Tiina Saron, Eesti Piimaliit; Mai Talvik, põllumajandusturu korraldamise osakonna juhataja; Tea Tuulberg, PRIA; Kristina Uibopuu, eurokoordinatsiooni büroo juhataja kt.

Päevakord:

ÜPP tulevik – II sammas

1. ÜPP üldeesmärkide areng – rõhuasetuste muutused
2. Modulatsiooni võti
3. Maaelu arengu meetmed, nendevaheline tasakaal, otsustustasand
4. Riigi sekkumise sihtgrupid
5. Nõuetele vastavus, kas riigi siseasi või üldeuroopalik süsteem?

Minister tutvustas nõupidamise päevakorda. Ministeeriumi poolt on välja saadetud küsimused, mis on peale saatmist grupeeritud, et oleks parem arutada. Päevakord kinnitati.

Toomas Kevvai ütles, et kui eelmisel korral käsitlesime ÜPP tootmisega seotud küsimusi, siis täna arutame maaelu arengut puudutavat. Käivitumas on mitmed protsessid, ühelt poolt tänase ÜPP reformi nn tervisekontroll e diskussioonid ministrite tasandil selles osas, kas ÜPP muudatused on õiges suunas tehtud ja piisavad ning millised võivad olla tulevikutrendid. Samuti algavad diskussioonid EL eelarveperspektiivi osas 2013. aastast edasi, mis ühe osana käsitleb ka põllumajandus- ja maaelu arengu tulevikusuundumusi EL-s. Selleks, et meie ministril oleks taust olemas majandus- ja sotsiaalpartnerite poolt, siis oleme PMANi raames algatanud ärakuulamise, et saada ideid selles osas, millised tulevikutrendid teie meelest võiks olla. Väljasaadetud küsimused grupeerisime viieks osaks ja täna kuulaksime teie arvamusi nende gruppide lõikes.

1. ÜPP üldeesmärkide areng – rõhuasetuste muutused

Toomas Kevvai ütles, et esimese grupi põhiline küsimus on see, et kas ÜPP senised eesmärgid, mis on Euroopa Ühenduse Asutamislepingus sätestatud ja 2003. a reformi käigus nendele lisandunud eesmärgid on piisavad või peaks neid muutma/täiendama. Kuna 2003. a ÜPP reformiga tuli lisaeesmärke, siis neid lisaeesmärke realiseeriti ka eelarve kujundamise kaudu e tõsteti teatud ressursse I sambast e otsemaksetest ja turukorraldusest II sambasse e maaelu arengu meetmetele. Ja

lõpuks tahaks kommentaare, kas avalik teenus, millele järjest rohkem tähelepanu pööratakse, kas sellele lähenemine peaks olema liikmesriigiti unifitseeritud või peaks igal liikmesriigil olema suurem vabadus väärtustada oma piirkonnas ühte või teist teenust rahaliselt erinevalt.

Küsimused, ettepanekud ja kommentaarid

1.1. Kalev Kreegipuu ütles, et küsimustes väljatoodud eesmärgid on põllumajandustootjate jaoks ka täna aktuaalsed. Küsimus on võib-olla selles, et millised oleksid nende eesmärkide hulgas prioriteedid ja tootjate seisukohast peaks suuremat tähelepanu pöörama eesmärkide esimesele osale (tõsta tootlikkust tehnilise progressi edendamise teel, tööjõu optimaalse kasutamise teel jne). Mis puudutab I ja II samba tasakaalu, siis meie I samba e otsetoetused on kordades väiksemad kui vanades liikmesriikides ja väiksemad ka kui teistes uutes liikmesriikides. Kui toimub mingi tasakaalu muutmine või vahendite ümberjagamine, siis jagada sealt, kus on niigi mitu korda vähem, on problemaatiline. Enne tuleb saavutada teiste riikidega võrreldes võrdsemad tingimused, et saaks rääkida sammastevahelisest ümberjagamisest. Teiseks, kuhu ümber jagada, põllumajandustootjate seisukohast ilmselt modulatsiooni puhul oleks mingil moel reaalne, kui neid vahendeid jagataks II samba 1. telge e investeringutesse, sest praegu on investeringute puudujääk väga suur. Eile tootjatega arutades tekkis küsimus, kui palju riik peaks avaliku teenuse hinnast kinni maksma ja kui palju peaks olema omaniku omavastutus, kui me räägime nt põllumajandusmaastike korrashoiust. Oleme seisukohal, et omaniku vastutust peaks tõstma.

1.2. Margus Timmo ütles, et kõikide väljatoodud eesmärkide täitmist tuleb tähelepanelikult jälgida. Meie seisukoht on, et maaelu kvaliteet sõltub võimalikult mitmekesisest ettevõtlusest, kus leibkonnad saavad ise hiilgavalt hakkama ettevõtete rajamisega või ettevõtete kaudu endale leiva teenimisega. Olen nõus sellega, et I samba tootjatel on suur investeringuvajadus vastavalt Eesti Maaülikooli uuringule, kuid väga paljud väiksed põllumajandustootjad peavad lõpetama oma tegevuse e hakkama oma senist tegevust mitmekesistama, on see siis põllumajanduslik või mittepõllumajanduslik mitmekesistamine. Samas Maaülikooli uuring võttis arvesse ka nende väikeste investeringuvajaduse. Mul on tunne, et I samba abikõlbulike toetuste vajajate hulk nõ väheneb, mida rohkem me liigume just selles suunas, et saame rohkemate ettevõtjate konkurentsivõimet tõsta just väike- või mikroettevõtjate puhul selliste lisateenuste pakkumisega, seega peaks püüdma hinnata tegelikke vajadusi. Igal piirkonnal on omad arengutugevused ja – eeldused, mille järgi tegelikult peab paika minema ka ettevõtlussektor, mis selles piirkonnas just tugevaks on. Nt Setomaal ei ole konkurentsivõimeliselt põllumajanduseks mingitki lootust tänu kehvale mullaviljakusele ja väikestele põllumassiividele, järelikult on neil selles piirkonnas oluline teha enda valik ise, millisesse ettevõtlusvaldkonda minna. Leian, et nii liikmesriik kui ka regioonid ja sektorid ise peaks saama suurema otsustusõiguse toetuste osas. See, mida piirkonnad toetama hakkavad, on sektoritevaheline kokkulepe.

1.3. Jaak Herodes ütles, et üldeesmärkide puhul on oluline prioriteet, millest lähtuda - põllumajanduses töötavate inimeste isikutulu suurendamine ja turgude stabiliseerimine. Mille kaudu seda saavutada, kahtlen, kas need meetmed, mis olid 40ndatel ja 50ndatel aastatel aktuaalsed, peaksid olema prioriteediks või tuleks praegusel hetkel rohkem rääkida sellest, et meil on vaja saavutada olulisemalt suurem tasakaal tootmise ja keskkonnanõuete vahel ja see tasakaal on võib-olla võtmeküsimus kasvõi maaelu arengu kvaliteedi osas. Nt viimasel ajal on keskkond muutunud lõhnade tõttu Raplamaal ja seal tuleb praktiliselt protest protesti järgi. Ei saa olla nii, et meie eesmärk on ükskõik mis hinnaga muuta tootmine nõ kaasaegseks-efektiivseks ja samal ajal keskkonnaseisundi halvenemise arvel. Kui põhieesmärgiks on isikutulu suurendamine ja turgude stabiliseerimine, siis tasakaal keskkonnanõuete läheneb paika palju lihtsamalt. Kahtlen, kas see maaomaniku omavastutuse maastiku hooldusel omaniku peale panemine suuremal määral võimaldab maaomanikul väga efektiivselt turul tegutseda, sest teatavasti keskkonnatoetuste maastikutoetus on üks vahend, millega on võimalik tagada omanikule tulu sellises tänapäeva deformeeritud turutingimustes. ÜPP eesmärgid peaksid hõlmama mitte ainult konkreetset täna tootvat inimest, vaid ka neid inimesi maal, kes ei satu küll nõ tootja kategooriasse, kuid kes maal elavad ja tahavad seal inimväärset tulu teenida. Mis puudutab

investeeringuid, siis on selge, et I sambast praegu suuri vahendeid ära võtta ei ole õige, kuigi ka II samba kaudu on võimalik investeerida. Aga selleks, et põllumajanduse keskmised ja väiksed talud üldse säilitaks konkurentsivõime, on just nende investeeringuvajadus kõige suurem, seega peaks sammaste tasakaalu muutmiseks olema väga ettevaatlik.

- 1.4.** Juhan Särğava ütles, et põllumajanduse jätkuv hajutamine ja põllumajandustegevuste asendamine teiste tegevustega ei ole õige. Põllumajandusega tegelejaid on jäänud ca 3% ümber ja sellest veel vähem põllumajandustegelasi ei kindlusta ka meie rahva äratootmist. Vähemaks ei tohiks põllumajandushõivet lasta, pigem peaks juurde tulema, kui meil on praegu ca 25 000 põllumajandustegelast, siis juurde tulijaid peaks võib-olla olema umbes tuhat aastas, et oleks tagatud järjepidevus. I samba püsimine on vajalik, sest kui sealt ära võtame vahendeid, siis konkurentsivõime langeb. Kui rääkida II sambast, mis on ka muidugi oluline, siis olulisemana teistest pean keskkonnahoidu, sh mahepõllumajandust. Mahepõllumajandusele suunatavad vahendid võiksid olla suuremad, kui meil on toetus suurusjärgus 100 €/ha, siis Leedus on see 300 €/ha, Saksamaal ka kolmesaja ümber. Selleks, et samal turul olla konkurentsivõimeline, siis võiksid olla toetuse suurused teineteisele veidikene lähemal. Ebasoodsamatest tingimustest tuleneva ebavõrdsuse kompenseerimine võiks olla ainult nende toodete osas, mis on hädavajalikud ja mis meil tõesti kasvavad, küll aga ei ole praegustes kaubandustingimustes mõtet vägisi viinamarju, meloneid jne kasvatada. Toetada tuleks traditsioonilisi viljasid – kartulit, juurvilju jne., et nende tootmine saaks jätkuda.
- 1.5.** Kalmer Visnapuu ütles, et toetab hr Särğava seisukohta selle koha pealt, et peame muutma seda, mida muuta suudame ja mitte üritada muuta seda, mida nahun ei suuda. Turukorralduslikud meetmed ei ole erilisi tulemusi andnud Euroopas, nt 40% on tõusnud piimahind Saksamaal viimase kolme kuuga, st need ei toimi. Sama on teraviljaga, 100%-line hinnatõus on Eestis. Tuleb mõelda, kuhu see lõpuks põllumajanduse viib, sest näiteks kanakasvatades ei tee ju Eesti riik otsuseid, vaid teeb ühe ettevõtte nõukogu. Sama asja peaks vältima kindlasti veisekasvatades ja piimanduses. Leedus on selgelt need tendentsid olemas, kus teraviljakasvatus liigub kütuseärimeeste kontrolli alla, kas Eestis on võimalik midagi teha ja kui on, siis peaksime selle kohe ette võtma.
- 1.6.** Urmas Ingver ütles, et Kalev Kreegipuu esindas küll üldist tootjate keskliidu seisukohta, aga tahaks öelda paar vastulauset. Kui Eestis on loomkoormus alla 0,5 LÜ/ha ja kui keegi ehitab maja põllule, kus kõrval oli enne laut, siis sellepärast ei peaks küll seda lauta sealt ära hävitama, kui rääkida keskkonnast. Kui räägime aga sellest, et piima hind on Saksamaal tõusnud 40%, teravilja hind 100%, siis see ongi eelkõige selle tulemus, et raha on läinud I sambast II ja samamoodi on ka telgedevaheline jaotus, et raha on liikunud ja see tasakaal on murdunud. Enam ei tasu tootmisega tegeleda ja sellest on tulnud need muutused. Kui Eestis on võtnud eesmärgi põhiliste toiduainetega isevarustamise, siis tänu sellele, et Eestis on praegu suutnud investeerida kasvõi teraviljakasvatusse, et meil on nt sel aastal toidunisuga isevarustatus olemas, me ekspordime seda ja nisu hind kujuneb Eestis maailmaturu hind, mis on täna 3,3 krooni, miinus laevatamine, miinus väike kasum, et me saame seda siit praegu müüa 2,7-2,8 krooni kilo. Nüüd kultuur, mis meil ei kasva, nt mais, mille hind on praegu maailmaturul samuti 3,3 krooni, aga Eestisse ta tuleb 4,4 krooniga e kui meil isevarustatus ei ole, siis me kaotame selle põhilise eesmärgi tagada mõistlikke tarbijahindu. Selleks, et tagaksime piisava sissetuleku põllumajandustootjale, on vältimatu, et efektiivistame oma tootmist, selleks on väga oluline investeeringute pool. Muidu läheb nagu täna Soomes, kus 80% vilja on koristamata ja kus 20% jääb kindlasti koristamata, sest nad saavad nii suure tulu toetustest, kas me jõuame siis seda kõike tarbijatena kinni maksta, sellepärast on ka need piima ja teravilja hinnad tõusnud, et nõudlus on suurenenud, aga ei ole enam neid, kes seda toodaksid.
- 1.7.** Aavo Mölder ütles, et üldsuunad on õiged olnud, usun, et EL toetuste mõju on olemas ja kujunevad ümber ka mõistlikud tarbijahinnad, kuna turukorralduslik osa on kadunud ja ehk tuleb meil eesmärkide juures arvutada, kui palju on meil põhivahendite kulumisaste, kui palju on inimesi põllumajanduses ja tegelikult varud on ju EL-s otsas ja meiegi põhitoiduainete osas on ekspordi-impordi tasakaal korrast ära. Usun, et investeeringute puudujääk üle 20 miljardi on vähenemas, aga ei ole õige seda reaalelus pidurdada. Kui me investeeringuid ei suurenda, siis ei

suurenda ka oma tootmist ja see ei võimalda ka efektiivsust suurendada, samas kui õigesti investeerime, siis lahendame ka keskkonnaprobleemid ära. Peaks võrdlema I samba rahasid meiega liitunud riikide 10 keskmisega, et saaksime võrrelda, kas meil on mõtet sealt ära võtta või juurde panna. Võib-olla peaks ka analüüsima, kuidas me investeringutoetust jagame, paar aastat näitab ära, kuskohal see vajadus on.

1.8. Olav Kreen ütles, et rääkides üldiselt EL ÜPP eesmärkidest peab vaatama konteksti EL-maailmaturg, seetõttu on Euroopa jaoks oluline olla konkurentsivõimeline maailmaturul, seega ei saa tahaplaanile jätta tootmise ratsionaalsust, tööjõu optimaalset kasutamist ja inimeste elatustaseme tõstmist, sest see on vajalik selleks, et säiliks põllumajandusega tegelevate inimeste osakaal. Teiselt poolt peame arvestama, et Eesti põllumeeste jaoks väga oluline osa sissetulekust tuleb turust, peame arvestama turgudega, tarbijate ja nende huvidega ja seega toiduainetega isevarustamine peab säilima. See, et praegu on teraviljahind tõusnud Eestis 100%, on tingitud eelkõige sellest, et toiduainete turg on väga vähe elastne, mis tähendab, et maailmas on teraviljavarud vähenenud ainult mõned protsendid sel aastal ja hind on maailmaturul tõusnud 30-40%, kui juhtub vastupidine efekt, et varud suurenevad 4-5%, siis hind läheb sellest normaalsest tasemest samamoodi 30% allapoole, mis tähendab seda, et me peame säilitama teatud süsteemid, mis tagaksid ka halbadel aegadel põllumeestele äraelamisvõimaluse. Eesmärkidest on veel oluline ära märkida, et multifunktsionaalne põllumajandus peaks selgema sõnastuse edaspidi EL ÜPP-s saama. I ja II samba ümberjagamise puhul on ühelt pool hea see viimine I sambast II-se, et kiirendada struktuurireformi, mis aitaks kaasa põllumajandustootmise efektiivistamisele, teiselt poolt näen siin suurt ohtu, kuna II samba jagamine on kogemuslikult muutunud niivõrd politiseerituks ja kõikidel on huvi seda jagada tegemata enda jaoks selgeks, mida või mille jaoks see raha tegelikult on. Kui me selle raha II sambasse viime, siis lõppkokkuvõttes ei tea me, kuhu see raha jõuab ja kas sellest ka tulemust on. Avalikud teenused peaksid teiste liikmetega samal tasemel tasustatud olema, oluline on rõhutada seda, et see ei tohi olla otsekuludel põhinev tasustamine, vaid tuleb võtta teenuse hind ja sellest teenusest saadav kasu ühiskonnale ja ka muud kaudsed kulud sinna juurde.

1.9. Katrin Noorkõiv ütles, et PRIA-s tehti statistiline uuring, mille tulemusena võib väita, et EL ÜPP ideoloogia sobib Eestile, küsimus on ainult selles, et kas me Eestis ise oskame seda raamistikku piisavalt hästi ära kasutada ja oma poliitikat õigesti suunata. Võtsime välja palju aastatel 2004-2006 on Eesti tegelikult maksnud raha põllumajandussektorist välja, välja tähendab seda, palju oleme maaelu arengu toetuste ja ühtse pindalatoetuste raames toetanud mittepõllumajanduslikku ettevõtlust. Kolme aasta jooksul 95 miljonit (ÜPT, MAK LFA, keskkonnasõbralik toetus, mahepõllumajandustoetus) on läinud maaomanikele, kes on lihtsalt tegelenud maa niitmise, see moodustab PRIA jaoks 18 000-st taotlejast 20%, kes ei tegele põllumajandusettevõtlusega. Nt rohumaade toetusaluseks pinnaks saame ca 448 000 ha, millest 39 000 ha ei kasvatata ühtegi kultuuri ega karjatata ühtegi looma. Kui jagada see 448 000 ha meie registris olevate loomade (veiste ja lammaste) peale, siis meil on piisav ressurss olemas, ühele loomale oleks ca 1,76 ha, st rohumaade baasil on olemas võimalus loomakasvatust suurendada, iseküsimus on see, kas näiteks piimakvoot ei piira piimatootmist, aga kindlasti ei ole kvooti tootmisele ei lamba- ega lihaseisekasvatases. Põllumajanduses on meil seega suhteline eelis läbi rohumaade võrreldes teiste EL riikidega. Riik võiks keskenduda sellele, et kui ühel hetkel toetusi ei maksta, siis see sektor peaks suutma majanduslikult püsida, kus on see eelis olemas. Täna me sisuliselt lükkame seda eelist tootmisest välja, et anname võimaluse mitte tootmise kaudu endale raha teenida. Kui rääkida maastikuhooldusest, siis seda saab ju ka teha läbi põllumajanduse, sellest saab mitu kasu, ühtepidi hooldad maastiku ära ja teistpidi toodad ka majanduslikku kasu, kui seda läbi loomakasvatuse teed. Palju tootjaid lihtsalt niidavad, tänu sellele jääb see maressurss tootmises kasutamata. Kalmer Visnapuu ütles, et vähemalt 70% toodetakse rendimaadel, küsimus on põllumassiivide majandamises. Kui on 5-7-hektariline riba, mida majandab üks niitja, siis see võib muuta täiesti ebamajanduslikuks terve ühe karja pidamise. Jaak Herodes ütles, et see on väga oluline summa, mis on välja makstud selleks, et see 448 000 ha oleks vähemalt niidetud. Puudus ei ole mitte see, et meil ei ole sundvõõrandamise seadust, millega saaks maaomanikult maa ära võtta, vaid meil on vähene

investeeringupakkumine nendele maaomanikele, kellel on suhteliselt väike maaomand. Teiseks on maa rendihinnad. Paljudel maaomanikel puudub praegu investeeringuvõime oma maad korralikult harida.

- 1.10.** Jaak Herodes ütles, et EL ÜPP ja WTO konflikti tulemus on praegu ju see, et otsetoetusi vähendame, see kajastub juba praegu piimahinnas Euroopa turul. Selliste lahtiseotud toetuste puhul Euroopas piima tootmine paljudes riikides ei ole enam nii kasulik kui varem. See annab tegelikult šansi ja lootuse, et järgmisel rahastamisperioodil see kvoodi küsimus Eesti jaoks muutub suhteliselt väheoluliseks, kui kvoot jääb, siis see suureneb niipalju, et saame uuesti oma rohumaad kasutusele võtta. Aga mis puutub konkurentsivõimet järgmisel perioodil, siis me ei tohi oma majapidamisi ka ülekapitalizeerida, sellega paneme WTO reeglite avanemisel ennast keerulisse olukorda, kus eelise saavad ilmselt just väiketootjad. Praegusel etapil oleks vaja parandada keskmiste ja väiketootjate investeeringuvõimet.
- 1.11.** Tsipe Aavik ütles, et meie jaoks on keskkonnahoid, loomade tervishoid ja toiduohutus prioriteetsemad valdkonnad ja nende tähtsus või osakaal peaks veelgi suurenema. Põllumajanduse intensiivistumisega need probleemid ja ohud keskkonnale suurenevad. Kasutamata on suur rohumaa baas, väga oluline on siduda siiski seda rohumaaade või maastikehooldust reaalse põllumajandustegevusega ja leida sellele põllumajanduslik väljund. Mis puudutab investeeringutoetusi, et tootmine ei muutuks toetusepõhiseks, nt et mahe teraviljakasvatuse ei teeks seda pelgalt toetuse pärast või et rohumaa hooldaja pelgalt ei niidaks, vaid et see tsükkel jätkuks, et nt mahetoodang jõuaks ka töötaja ja tarbijani.
- 1.12.** Jaan Kallas ütles, et väga palju satume kokku maa passiivse ja aktiivse kasutamise probleemistikuga, arusaamatu on praegune maapoliitika, mille tulemuseks on massiline loobumine toetustest ja võetud kohustustest. Põhjuseid on mitmeid, olulisemaks on ebakindlus aktiivse maakasutuse korral, kus täna maade ümberjagamine toimub maakonnatasandil. Riigimaade uute rendilepingute sõlmimisel ei käi kaasas vana lepingu lõpetamine, tulemuseks on topelthaotlemised. Küsimus on, kas kuidagi maksude kaudu on võimalik teha vahet passiivse või aktiivse maakasutuse vahel. Kui Hiiumaal käisin, siis põhiprobleemiks oli, et neil on korras 50-60-hektarilised teraviljapõllud ja kõrval on rootslaste 20 põldu ohakaid, maamaksu maksavad võrdselt. Rendile andmine ei ole neile atraktiivne. See pärsib seda aktiivset tegevust.
- 1.13.** Katrin Noorkõiv ütles, et konkurentsieelis ei teki sellega, et maksame kellelegi investeeringutoetusi, vaid konkurentsieelis saab tekkida sellega, et ettevõtte saab efektiivselt areneda, tal on võimalus arenguks. Areng saab tekkida teatud majanduslike suurustega, kui ettevõtlus hakkab tooma mingit kasu, aga suurenedes saab põllumajanduses eelkõige maa arvel. Kui maa arvel suurendada ei saa, siis toetuspoliitika toetab seda, et makstakse toetusi kumuleeruvalt sellele, kes maad tootmise eesmärgil ei kasuta, siis ei saa kuskile areneda. Toetuspoliitika peaks olema selline, et saaks maad rendile võtta selle käest, kes ei kasuta, sest praegu on omanik ise huvitatud toetust võtma ja ettevõtja ei ole võimeline maa eest küsitavat renti maksma. Jaan Kallas lisas, et kolmveerand juhtudel niitmine tellitakse.
- 1.14.** Ants Varblane ütles, et peaks endale selgeks tegema, kas metsamajandus kuulub ka ÜPP alla või mitte. Kui vaadata seda investeeringute osa ja MAKi arenguid, siis tundub, et jääme kõrvale, aga kui suurendatakse II sammast, siis muutub jälle metsandus seal väga oluliseks osaks. Probleemid tulevad just sellest, et seal maal toimub diferentseerumine, ühed on väga selged viljakasvatavad, teised loomakasvatavad ja kolmandad maal mingi ettevõtlusega tegelevad. Kui tekitada multifunktsionaalset tootmist maal, siis mets peaks olema ka üheks tootmise osaks. Peaks jälgima poliitikaid, mida Brüsselis üle Euroopa maa- ja metsaomanike kohtumistel välja töötatakse. Kui põllumajandus läheb väga intensiivseks, siis see vihmavesi, mis meil alla sajab, sellest saab meie põhjavesi ja kui see läbi selle põllu läheb, mis kvaliteediga ta sinna põhjavette jõuab ja võrdluseks millise kvaliteediga see läbi metsamaa imbudes jõuab. Kui avalikust teenusest või avalikust huvist rääkida, siis tuleks igal juhul põllumehele metsamehega arvestada, sest me oleme nõ puhta vee tootjad põllumajanduse kõrval. Tänapäeva toetuse juures kompenseerime ju ainult metsast saamata jäänud tulu, aga ei kompenseeri metsaomanikule seda osa, mida ta avalike huvide heaks teeb. Edaspidi peaks toetusi vaatama kahest aspektist, kas ta on ikka klassikaline toetus või on ta tegelikult kompensatsioon saamata jäänud tulu mõttes.

1.15. Urmas Ingver ütles, et PRIA analüüs näitab põhimõtteliselt seda, et kui praegu 5% ÜPT alusest maast ei ole seotud põllumajandusliku tootmisega, siis nüüd, kui hakkame neid rõhuasetusi muutma, siis peame olema valmis selleks, et see on 20-30%, st et kui meil on jahu sees praegu 2.70 nisu 120-se lämmastiku normiga, kui proportsioon läheb 20-30 peale, siis on importvili 4 kroonine 360-se lämmastikuga.

Toomas Kevvai ütles kokkuvõtvalt, et üldised eesmärgid leidsid põhimõttelist toetust. Osa huvigruppe rõhutab põllumajandustootjate isikutulu suurendamise osatähtsust e siis tehnoloogia arengut ja kindlasti traditsiooniliselt rõhutati loomade heaolu, toiduohutust, keskkonda. Võib-olla eesmärkide osas kahe uuelaadsema elemendina toodi sisse mõte selles suunas, et kas ÜPP peaks enda alla võtma kohustuse tegelda maapiirkondade arenguga senisest rohkem piirkondades, kus põllumajandustootmine ei ole ei tööhõive ega sissetulekuallikas, teine suundumus oli see, et ka ÜPP peaks senisest enam laienema metsanduse osas. See tähendab tegelikult seda, et kui me niisuguseid uusi ambitsioone ÜPP-le juurde toome, siis tähendaks see eelarveperspektiivi mõttes küsimust, kas ÜPP osatähtsus uute eesmärkidega peaks EL eelarves reaaltasemes pigem tulevikus tõusma, mitte langema. Oli huvitavaid väljaütlemisi, mida kindlasti analüüsimine, et on ju täna teravilja- ja piimatootja osas tekkinud huvitav situatsioon, kus ühelt poolt toetused väheneks, mõtlen piima toetuse hindu, teisalt maailmaturu olukord on läinud selliseks, et piimatoomine on muutunud pigem tasuvamaks, teravilja puhul eriti. Siin käis küll läbi, et tegu oleks nagu EL ÜPP-st tingitud hinnamuutustega, aga tegelikult on hoopis muud mõjud, mis on hinnamuutusi esile kutsunud. Huvitav on, et keegi ei toonud esile seda, et ÜPP eesmärgiks võiks olla ka bioenergia osa. Tavapõllumajanduse jaoks võivad isegi muutused olla positiivsed, et saab turult õiglasi hinda. Mida vähem makstakse tootmisega mitteseotud toetust e I samba otsesemaks, seda vähem oleks huvi mittepõllumajandusliku tootmisega tegelejatel põllumajandusmaaga tegeleda, põhiosa tuleks turult ja II samba toetustest, mis oleks tootmisega selles mõttes seotud, et nt kui me põllumajanduskeskkonnatoetust ei maksaks üldse neile, kes ainult hooldavad, see vähendaks rendisurvet, kuigi mõtteid käis selles suunas, et I sammu peaks pigem võrdsustama EL-ga. Selle maaküsimuse osas oleks äkki lahendus üldse see, kuskohas lihtsalt maa harimise eest ilma tootmiseta ei makstaks üldse toetust, siis ei tekiks ka üldse rendisurvet, põhitulu tuleks siis kas turult või investeringute tegemisest. PRIA põhimureks oli, et meil on liiga palju pindalapõhiseid toetuseid võimalik saada lihtsalt häid põllumajanduskeskkonna tingimusi täites maad niites. Ei saa välistada seda, et maa valdaja, täites põllumajanduskeskkonna tingimusi, saab ühtset pindalatoetust. Küsimus on selles, kas LFA, põllumajanduskeskkond ja teatud tingimustel ka mahetoetust on täna võimalik saada tegelikult realselt tegemata rohkem kui see, mis ühtseks pindalatoetuseks vaja on. See on tekitanud olukorra, et maaomaniku omakasutus on talle nii kasulik, et tal kaob rendihuvi ära. Loomulik oleks see, et kui sul on võimalik rentida, siis rendid välja kellelegi, kes tegeleb tootmisega ja kui oled tõesti mõnes kaugemas ja tootmise seisukohast ebasoodsas piirkonnas ja keegi seda maad ei taha, siis saad selle ühtse pindalatoetuse ja hoiad maa korras, kui sul endal huvi või võimalust tootmisega tegeleda ei ole.

Helir-Valdor Seeder ütles, et EL ÜPP üldeesmärgid on kõikehõlmavad ja mõneti isegi vastuolulised, meetmed samuti. Ühelt poolt soovime tagada mõistlikke tarbijahindasid, mis kindlasti eeldab ka teatud avalikku sekkumist erinevate meetmetega, teiselt poolt on eesmärgiks seatud suurem orienteeritus turule jne. Peame ise välja selgitama, millised on prioriteedid, millele orienteeruda Eestis. Võib-olla peaks tõesti tagasi tulema Riigikogu 1994. a otsuse juurde, et Eesti varustab ennast põhitoiduainetega ise ära. Kui püüame oma eeliseid ära kasutada, mida annab meile nõ looduslik baas – heintaimede kasvatamine, piimatootmine jne, siis on eesmärgid praegu lausa vastuolulised. Peab sõnastama, millised peamised toiduained on, aga kindlasti ei saa need olla ainult liha ja piim, tuleb rääkida teraviljast, kartulist jne. Ilmselt pole siiski kõigi toiduainetega isevarustamine mõistlik. Tuleb spetsialiseeruda oma konkurentsivõimele, kasutada ära neid tingimusi, mis meil on. Tuleks teha rohkem analüüse, nt kuhu on investeringud läinud jne, maakasutuse kohta niipalju, et ega see 95 miljonit, millest enne juttu, see maa ei ole kõik aktiivsest tootmisest väljas, kindlasti on seal hulgas ka maad, mille eest toetus läheb küll maaomanikule, kes selle raha viib põllumajandussektorist välja, aga maa iseenesest võib olla aktiivses kasutuses aktiivsel tootjal, kes

on selle maa väärindanud. Kui rääkida, et piimatootmisest 70% on Eestis rendipindadel, siis teistes (vanades) EL liikmesmaades on suur osakaal tootmisest rendimaadel. Otsetoetuste puhul see raha ei pruugi minna üldse sihtotstarbeliselt ja mahtuda ÜPP raamidesse, II samba raha läheb tunduvalt sihtotstarbelisemalt ja enamasti toob endaga kaasa ka kaasfinantseeringu e toob kaasa ka raha sektorisse, I samba toetused seda ei tee.

2. Modulatsiooni võti

Toomas Kevvai ütles, et kui lepitakse kokku, et mingi protsent tõstetakse ÜPP I sambast II sambasse ehk siis modulatsiooni võti, kuidas kokkuhoitud raha peaks liikmesriikide vahel jagunema, kas ta peaks jääma samasse riiki, kus ta tekib maaelu arengu täiendavaks finantseerimiseks või teine võimalus on kasutada maaelu arengu võtit, et vaadatakse, kui palju on maapiirkonnas hõivatuid, missugune on põllumajandusmaa jne., mille alusel jagatakse maaelu raha või siis mingi kompromiss, et osa rahast jääb samasse riiki nagu eelmise ÜPP reformi käigus tehti, et 80% rahast jäi riiki, kus see tekkis ja 20% raha jagatakse maaelu arengu võtme kaudu, oluline on teada, milline variant neist on teie meelest kõige parem.

Küsimused, ettepanekud ja kommentaarid

- 2.1.** Jaan Kallas ütles, et kui põhimõte oleks ümberjaotatav raha eelkõige ebavõrdsuse tasandamiseks kasutada vahendeid, siis saaks Eesti siit raha juurde.
- 2.2.** Juhan Säreava ütles, et kui me jagamise teed lähme, siis anname ainuüksi selle tahtmisega tõsta I sambast II sambasse 20% ära. Ümberjagamise iseenesest vähendab seda raha hulka, millega me põllumajanduses pinnaiühiku peal tegutseme. Ümberjagamise peale ei ole üldse mõtet mõelda, pigem sõnastame teljed ümber, et raha jääks ikka meile, enne kui jagamisega ühest sambast teise kaotame vahepeal raha. Toomas Kevvai ütles, et eelmisel perioodil tehti otsus niimoodi, et kui vähendatakse I samba raha, siis sellest vähendatud ümbrikust 80% jääb sellesse konkreetseesse riiki, kus ta tekkis ja 20% jagatakse ringi liikmesriikide vahel vastavalt maaelu arengu võtmele, mis tähendab, et keegi võis saada siis 150% sellest, mida ta vähendas ja teine saigi võib-olla 83%. Kui nt Taanis on I sammu 90% ja II sammu 10%, siis I samba vähendamisel kasutades nt seda võtit, tõuseks II sammu peaaegu kahekordseks ja I sammu väheneks 10%. Säreava ütles, et kui meil on millestki stabiilsest kinni hoida, siis hoiame sellest kinni, mis meil on, sest meie kaasarääkimise ja -otsustamise võime on nii väike.
- 2.3.** Kalmer Visnapuu ütles, et võiks olla, et alandatakse mingist teatud toetustasemest otsemakseid, võetakse mingi minimaalne toetusetase EL-s, millest alates vähendatakse ja on mingi tase, millest otsetoetusi ei vähendata. Eesti on selgelt üks väiksemaid otsetoetuste maksjaid hektari kohta, sellisel juhul on võimalik leida endale ka liitlasi, nt poolakaid vm, kelle otsemaksed on suhteliselt väikesed. Toomas Kevvai lisas, et Eesti tõenäoliselt võidaks, kui raha läheks jagamisele maaelu arengu võtme kaudu, sest MAKi ümbrik on suurem kui I samba ümbrik.
- 2.4.** Jaak Herodes ütles, et eelmine modulatsioon saavutati läbirääkimiste tulemusel, see 80% saavutati võib-olla tänu sellele, et kohustuslik modulatsioon rakendus ainult vanadele liikmesriikidele ja uued saavutasid selle, et said 20% sealt kätte. Juba tol perioodil oleks olnud huvi sellest modulatsioonist saada suuremat osa, kui oleme praegu saanud. Kui räägime järgmisest perioodist, siis see modulatsioon tuleb ilmselgelt selline, et need otsetoetused kõigis riikides peaks vähenema juba lähtudes liitumislepingust võrdse protsendiga. Praegusel hetkel järgmiseks perioodiks on see ümbersuunatavate vahendite protsendi kasutamine meie jaoks kahjulik. Kui meil õnnestuks teha nii, et modulatsioonist ümbersuunatavad vahendid lähevad jagamisele ühiste kriteeriumite alusel, siis oleks Eesti positsioon tugevam, vahendeid oleks rohkem. Sellega tuleks võib-olla regulatsioone juurde. Toomas Kevvai ütles, et liitumislepingus ei ole küll ühtegi sõna öeldud selle protsendi kohta, see tuleb kindlasti nõ pikkade nugade öö diskussioon ministrite vahel, vaevalt seal mingit väga põhjalikku süsteemset analüüsi olema saab, pigem üritatakse leida erinevate riikide ja häälte osas kompromisse.
- 2.5.** Kalev Kreegipuu ütles, et Eesti huvi oleks see, et ümberjaotamisel tuleks rohkem vahendeid Eestisse. Kui võtta nt Prantsusmaad või Taanit, kus otsemaksed on kordades suuremad ja kui suuname sinna korras olevatesse küladesse, siis tundub see ilmselt imelik, kuigi vaevalt, et

prantslased ja taanlased laseksid seda ära võtta sealt. Küsimus on selles, palju Eesti liitlasi leiab ja milliste argumentidega Eesti põhjendab seda. Üks asi on otsetoetuste tasemete võrdsustamine, aga välja võiks käia ka tootmise kapitaliseerituse erinevused, et kui Eesti taotleb endale rohkem vahendeid, siis see oleks ka üks argument, miks võiks ümberjagamise protsent suurem olla.

- 2.7.** Aavo Mölder ütles, et võib-olla oleks tõesti mõistlik paika panna arengutase kas siis tootlikkuse vms järgi, sest II samba 1. telge oleks ka ju vaja panna, kui toetuste ja investeeringute peale mõelda. PVT peab ju olema rakendunud juba sellel aastal.
- 2.8.** Katrin Noorkõiv küsis, mis tulevikus nendest I samba toetuse kvootidest saab, kas neid hakatakse ümber vaatama või jäävad samaks. See on ju ka oluline selle raha ümbertõstmisel, Eestis on ju teatavasti ammulehmakvoot praktiliselt täis, seal enam rohkem maksta ei saa, järgmisest aastast jääb toetus kas samaks või hakkab vähenema. Mai Talvik vastas, et samasugune diskussioon toimus I samba osas ja tootmispiirangud tulevad kindlasti tervisekontrollis arutusele ja tuleb esitada ettepanekuid. Mis puudutab ammulehmakvooti ja toetuse maksmist, siis toetus looma kohta ei vähene, see ikka suureneb. Meil saab täis toetusõiguste arv, toetust saavaid loomi ei tule juurde, kui tahad tootmist laiendada, siis pead tegema seda ilma toetust saamata.
- 2.9.** Urmas Ingver küsis, kas samamoodi on siis ka teravilja puhul, et kui läheb 362 000 ha täis, et siis jääb ajaloolise taseme põhjal. Mai Talvik vastas, et ei, need on erinevad asjad, teravilja puhul on baaspind, kus läheb proportsionaalseks vähendamiseks.
- 2.10.** Juhan Säreava ütles, et pole õige väita, et kui tõsta I sambast II sambasse, et siis Prantsusmaa vms ei suuda seda raha ära kasutada, kindlasti leiavad sellele endale kasutuse. Toomas Kevvai ütles, et kui oli eelmine jagamine 80-20, siis see näitab, et mingi värv on lahti, küsimus on missugune tasakaal lõpuks leitakse. Reaalselt ilmselt ainult mõni protsent jagati ümber. Siis oli tegemist vanade liikmesriikidega, kelle arengutase oli enamvähem sarnane, aga nüüd on uute liikmesriikide liitumisel erinevus palju suurem. Iga protsent, mis nüüd uue 27-e modulatsiooniga ära jagatakse, tuleb ilmselt palju valusamalt kätte. Katrin Noorkõiv ütles, et siis on ju I ja II sammu omavahel väga tihedalt seotud raha ümbertõstmisel, kui I sambast ei saa enam väiketootmist arendada ega suurendada, et on teavad piirangud ees, siis on tähtis, kas sa saad seda II-st sambast teha või ei saa.

Toomas Kevvai ütles, et mõte on selles, et kui I sambast II sambasse ümbertõstmiseks läheb, siis pigem arvestada seda, millised on probleemid liikmesriigil maaelu arengus, mitte jätta ta mehhaaniliselt sinna liikmesriiki, kus ta tekkis e kasutada maaelu arengu jaotusvõtit võimalikult palju. Kui tõesti nt Taanis vm kõrge otsemaksega riigis peaks oluline modulatsioon jääma samasse riiki, siis neil ei ole seda kuskile II sambasse panna, reaalselt vajadust ei ole selle järgi.

3. Maaelu arengu meetmed, nendevaheline tasakaal, otsustustasand

Toomas Kevvai ütles, et eelmise ÜPP II samba reformi tulemus oli see, et tehti nn neli prioriteeditelge ja lepiti ministrite tasandil kokku, et EL ÜPP oleks ka maaelu arengu osas mingil määral ühine ja lepiti kokku minimaalne määr, mida liikmesriigid vähemalt oma maaelu arengukavades peavad erinevatesse telgedesse panema. Kommentaare ootaks küsimustele, kas selline telgedepõhine lähenemine ja selline minimaalmäärade kehtestamine sellisel tasandil (10-25-10-5) või suuremal või väiksemal tasandil on otstarbekas, kas on mingeid meetmeid, mida maaelu arengu määrus hetkel ei luba, aga mida võiks vajalikuks pidada ja kas otsustusprotsess peaks rohkem Leader suunda minema või see ei õigusta ennast.

Küsimused, ettepanekud ja kommentaarid

- 3.1.** Kalev Kreegipuu ütles, et minimaalmäärad on nii madalad, et on piisavalt vabadust. Meie enda poolt kehtestatud protsendid on suhteliselt järgalt kehtestatud, võiks olla suurem vabadus neid muuta, kui tegelik elu näitab, et need protsendid ei ole päris täpsed ja otstarbekad. Maaelu arengu määruse meetmetest vääriks arutamist ennetähtaegsele pensionile jäämine, mida meil praegu ei ole, aga põllumajandus ja maaelu vajaks. Otsustamine tuleks kindlasti võimalikult lähedale kohalikule tasandile viia, aga sinna juurde peaks kindlasti käima ka kompetentne nõustamine.

- 3.2.** Anneli Viikin ütles, et sarnaselt eelkõnelejaga arvab ta, et võib-olla ei peaks need protsendid nii jäigad olema ja saaks vastavalt olukorrale muuta. Kohalikul tasandil otsustamist võiks laiendada, kuigi Eesti on suhteliselt väike riik, siis piirkonnad ja võimalused on vägagi erinevad ning ministriumid ei suuda kohapealset olukorda täpselt hinnata. Mis tasemel suudetakse neid otsuseid teha, see on muidugi küsitav. Võrumaal toimub maaelu ümarlaud maavalitsuse juures, kus on erinevad osapooled kaasatud ja sel aastal on esimese pilootprojektina veeprogramm Võrumaal toimimas. Arutame edasi teemasid, kuidas maaelu hoida ja arendada ning teine teema, millele otsime väljundit, on noored ja noored pered. Seda võiks ka ikkagi arutada, kuidas toetada noori peresid ja uurida, miks ei taheta olla maal.
- 3.3.** Jaak Herodes ütles, et see, et praegu on 3 telge + Leader, on täiesti otstarbekas lähenemine ja järgmisel perioodil tuleks kasutada sama suunda, eriti arvestades seda, kaua meil on aega Leaderi juurutamisega, need protsessid ei käi kiiresti ja kui hakata nüüd muudatusi tegema, siis paneme ennast väga raskesse olukorda. Mis puudutab telgedesse suunatavate kohustuslike vahendite jaotust, siis meil on varem olnud palju diskussioone, lõdvendada ei ole eriti tahetud peale Leaderi. Kui rääkida probleemidest, mis võivad tekkida 2014-2020 programmiperioodil, siis tõenäoliselt, kui räägime oma riigi arengust, siis Leader kaudu realiseeritavad projektid ja nende osatähtsus võiks ja peaks kasvama. Seega üheks minimaalsete määrade osakaalu suurendamiseks võiks olla küll Leaderi kahekordistamine e 10% võiks olla minimaalne suurus. Kui räägime teistest liikmesriikidest, kus on Leader-kogemused suuremad, siis neil on 10% ilmselt küllalt suur, kui vanad liikmesriigid suunaksid Leaderisse rohkem, tähendab see seda, et nendel jääks ka võimalusi vähem suunata investeringutesse, meie konkurentsivõime sellega oleks võib-olla natuke ka parem. Arvan, et 10-25-10 võiks jääda, keskkonna- ja maheprojektide osakaal võiks olla ka minimaalmäärades juba suurem, aga tõsta võiks vähemalt 10%ni Leader osakaalu. Toomas Kevvai täpsustas, et praegu on ka maaelu arengukavas Leaderile 10%, see on keskmisena 10, mis tähendab, et ta võib-olla esimestel aastatel madalam ja aastal 2013 võib minna nt 20% koguessursist. Ka praegu võimaldab maaelu arengu määrus teatud mehhanismidega raha telgede vahel ümber tõsta. Ilmselt paar-kolm aastat peab maaelu arengukava käima ja kui siis tulevad välja probleemid ja trendid, et näiteks ei saavuta sellise jaotusega teatud eesmäärke, siis on ringitõstmist võimalik algatada EK nõusolekul.
- 3.4.** Katrin Noorkõiv ütles, et PRIA seisukohast on igasugune etteprognoosimine alati teretulnud, kui on väga täpselt paigas, missugused protsendid missugusele sektorile või missugusele teljele määratakse, on väga hea. See annab kogu taotlejaskonnale ja neile, kes peavad otsustama, mis selle rahamassiga teha, parema otsustamisbaasi, selle alusel näeb konkreetselt, mis selle raha eest on võimalik realselt toetada ja mida ellu viia. Küsimus on selles, mida PRIA-s oleme näinud, et reaalne prognoosimine ja analüüsimine on vilets, meil on igasuguseid statistilisi andmeid olemas, aga me ei kasuta neid piisavalt hästi ära. Rahade ümbertõstmised on tingitud sellest, et prognoosid on olnud kehvad. Tihtipeale arutatakse nende protsentide üle kõhutunde pealt, mitte reaalsete faktiliste andmete pealt. Seega igasugune osakaalude sektorile otsustamiseks andmine on väga hea. Mis puudutab aga konkreetseid meetmeid, siis sellega on PRIA sel aastal eriti palju kokku puutunud, meetmete valik on päris hea, Eesti kasutab päris mõistlike meetmeid, küsimus on aga selles, kuidas me meetmete sees raha jagame, keda me eelistame ja keda ei eelista, eelistus on meil kehv, puudub analüüs ja prioriteedid, kellele ja milleks me neid investeringuid toetame ja keda paneme suuremate punktide arvudega paremusjärjestuse etteotsa. Meie ettepanek on seada meetmete sees selged prioriteedid, aga seda saab teha ainult siis, kui riik ise on seadnud prioriteedid. PRIA on nõus sellega, et viia otsustus kohalikule tasandile, sest mida vähem meil tuleb erinevate väiksemate meetmete puhul tööd teha, seda parem. Aga Leader tegelikult ju projektitasemel nii päris käivitunud ei ole, saame teha analüüsi aastate lõikes ikkagi külade meetme pealt, kus otsustustasand viidi maakonda ja valdavalt see näitas seda, et tegelikult otsused, mis on seotud selle piirkonna prioriteetidega, selle alusel otsuseid ei tehtud. Tegelikult vaadati seda, et piirkond saaks lihtsalt raha ära kasutada. Selleks, et raha õigesti jagada, selleks peaks olema riigi tasandil prioriteedid ja siis saab allapoole minna, mida iga kogukond ise saaks lisaks toetada, mida näeb oma piirkonna tegevuseks. Toomas Kevvai ütles, et võib küsida, kas riik peaks otsustama ettevõtja eest, missuguses suunas ettevõtte tahaks areneda.

- 3.5.** Margus Timmo ütles, et protsendid, mis täna on seatud, ei sega. Samas leiame, et peaks suurendama Leaderi protsenti ja andma Leaderi kaudu rohkem otsustusõigust vastavalt oma piirkonnale, et Leader tasemel otsustatakse ära, milliseid valdkondasid selles piirkonnas toetama peaks ja kogukond teeb otsused ja selle kaudu on siis võimalik kõikidest meetmetest, sh 1. teljest saada ettevõtlusele toetusi. Leader peab jõuliselt kasvama. Margus Timmo ütles, et kuna Leader on kõigi telgede-ülene, siis see peaks tõusma vähemalt 30%-ni, et minna külaarendusmeetmetest ka laiemale. Kõikide meetmete läbiv joon peaks olema see, et ettevõtluse sõltuvus toetustest väheneb e toetada neid, kes edaspidi vähem toetusi vajaks. Prioriteet peaks olema ettevõtluse mitmekesistamine, nii põllumajandusliku ettevõtluse mitmekesistamine (aiandus, lihavesikasvatus vms) ja ka mittepõllumajandusliku ettevõtluse mitmekesistamine, need oskavad paindlikumalt turule reageerida ja see suurendab isetootmisvõimet. Uute ettevõtete tekke toetamine peaks olema tulevikumeede, mis tähendab ka ettevõtlike inimeste teadlikkuse kasvatamist ja sellist nõustamise meedet kõikides vormides, nõuandeteenust ja mentorlust jne.
- 3.6.** Ants Varblane ütles, et Leaderi edendamiseks peaks jälgima, et haldusreformi asjad ka kaasa tuleks, sest kui Leaderi raames eraldatud ja kasutatud raha ületab mitmekordselt kohaliku eelarve, siis tekib küsimus, kelle käes siis võim on, et kohalik omavalitsus ei muutuks sabasjooksjaks. Anneli Viikin ütles, et kohalik omavalitsuse võim ei saa ju Leaderi tõttu nõrgeneda, sest kohalik omavalitsus on ju üks osanik ja võtmeisik selle programmi käivitamisel, kõik vallad on esindatud ja saavad sõna sekka öelda. Toomas Kevvai ütles, et kohalik omavalitsus on kaasatud selleks, et tagada kooskõla kohaliku omavalitsuse ellu viidava poliitikaga, samal ajal ei tohiks ta asendada kohaliku omavalitsuse poliitikat. Läheb ilmselt aastaid enne, kui jõutakse reaalse koostöö ja ühishuvi mõistmiseni.
- 3.7.** Aavo Mölder ütles, et kui rehkendada meie sektori osa SKP-st, mis on alla 2%, siis konkurentsivõime ja tootlikkuse tõstmise eesmärk peaks meil kõigil olema, seosed konkurentsivõimelise sektori, seltsielu ja maaelu vahel on tugevad, seega 10% on väike.
- 3.8.** Jaak Herodes ütles, et tõepoolest kriteeriume leida, mille järgi Leader projekte hinnata, kui vaadata külameetmeid, saab olema väga raske. Praegu need strateegiad, mis Leader-gruppides välja töötatakse on sageli liiga nõrgad selleks, et töötada välja täpseid näidustusi, kellele ja kuidas panna prioriteetid paika projektides. Võib-olla oleks otstarbekas nende strateegiate tegemist ja heakskiitmist natuke jälgida ja auditeerida, enne kui lõplikult heaks kiita ja käiku lasta. On selge, et Leader peab Eesti arengut toetama ja jagada suuremaid Leaderi vahendeid ainult kiigeplatside ja üldise hajutatud ja väheeesmärgistatud tegevuse jaoks ei ole otstarbekas. Väikeettevõtlus ja praegu maal elavate põllumajandusest väljuvatele inimestele ettevõtluse võimaluste loomine peaks olema Leaderi üks põhieesmärke. Küll need rohumaad lähevad ka põllumajandustootjate kätte, kui inimesel, kes seal rohumaad lähedal elab, on mingi muu ettevõtlustegevus.
- 3.9.** Juhan Säreava ütles, et telgede miinimume tõsta pole mõtet, sellega piirame oma tegevusvabadust, tuleb vaadata telgede vahelist ja telgedesisest raha jagamist. Mõned aastad tagasi, kui me arutasime neid asju, siis olime situatsioonis, et kohati oli tööpuudusega tegemist ja küsimus oli, et mida teha nendega, kes vabanevad põllumajandusest ja maaelu mitmekesistamise meetmetel oli seetõttu hirmuäratavalt suur rõhk. Nüüd oleme uues olukorras, kus inimesi, kes midagi teeks jääb aina vähemaks, need, kellega saaks midagi teha, on ülehõivatud. Olukord on muutunud ja muutub edasi, mida suurem paindlikkus on nii telgede vahel kui ka telgede sees neid vahekordi muuta, seda parem.
- 3.10.** Anneli Viikin ütles, et praegune Leader-programmi kohta on tõesti praegu arusaam, et teeme külakiikesid jmt, aga peaks ikkagi jõudma selleni, et maaettevõtja võiks ikkagi oma ettevõtlust mitmekesistada, sest kipub ikkagi olema nii, et ühe valdkonnaga ikkagi päris hakkama ei saa, kui praegu tahta seakasvatusele lisaks hakata tegelema vaibakudumisega, siis seda on praegu raske teha, tuleks leida võimalus, et toetada ettevõtluse mitmekesistamist maal ja läbi selle peaks küla jõudma niikaugele, et teeb selle kiigu ise valmis. Toetame külaelu jätkusuutlikkust ja küla inimesi seal, et nad suudaksid ise tõsta küla heaolu.
- 3.11.** Kalmer Visnapuu ütles, et kiirete muutuste ajal EL-s, põllumajanduses, peaks olema otsustamine paindlik ja seega võimalikult ligidal tegijale, samas saab ta otsustada ainult neid

asju, mis on tema kompetentsis e ei ole mõtet arutada kolme maakonna Leader-grupil nt Ekseko seakasvatuse probleeme, aga need, mida saab koha peal otsustada, seda peaksid saama otsustada. PRIA-l oli suhteliselt suur paindlikkus SAPARDi meetmete puhul, nüüd on MAKi puhul takerdunud asi, ei ole suudetud prioriteete paika panna.

- 3.12.** Siim Sikkut ütles, et paralleelselt ÜPP ümbervaatamisega Euroopas on algamas ka regionaalpoliitika ümbervaatamine 2014-2020 ja sealt edasi. Struktuurivahendid on sageli peamist tähelepanu kõitev instrument, kuna see on raha, mis on liikmesriikidesse suurem kui põllumajandusele suunatav raha. Väga teravalt on nendel aruteludel olnud üleval, et kas maamajandus laiemas kontekstis, just selles osas, mida räägime 3. teljes (maaturism, maaelu mitmekesistamine, kohalik külaelu jne), kas see mitte tulevikus viia struktuurivahendite pärusmaale. Praegu kuulates on jäänud mulje, et need neli maaelu arengu telge võiksid edaspidi jätkuda, aga võib-olla tasuks kaaluda see 3. telg tõsta kokku sellega, mis on üleüldine regionaalpoliitika ja ettevõtluspoliitika ja keskendudagi edaspidi ÜPP-s maamajanduse klassikalisele osale. Miks see kasulik oleks, on see, et juba praegu kui vaadata 2007-2013 perioodi, siis need piirjooned, mis tõmmati struktuuri- ja maaelu arengu vahendite vahele, olid sageli suhteliselt kunstlikud. Kui me räägime erineva suurusega ettevõtetest või kes võiks üldse kasusaaja olla, samas kui lõpuks poliitika, mida me rakendame, nt maapiirkondi või regionaalpoliitika piirkondi edasi arendada ja Eesti ettevõtlus edasi arendada, siis tegelikult on see üks suur terviklik kogum. Teine kontekst on see, et aastal 2014 juba loomuliku arengu tõttu struktuurivahendeid ei saa kindlasti kogu Eesti e kui need laekuma hakkavad, siis seal viiakse struktuurivahendid pigem regioonidesse piirkondlikule tasandile otsustamiseks, planeerimiseks ja kasutamiseks, ehk maapiirkonna tasemele ja annaks seda Leader kogemust ära kasutada. Seega Eesti tulevased positsioonid regionaalpoliitika ja põllumajanduspoliitika valdkondades võiksid olla ühte jalga käivad, kuna Euroopas otsustatakse neid sageli korraga. Meetmetest võiks maaelu arendamise osas juurde tuua toiduohutuse küsimused, just tervise ja keskkonna osas on muutumas, siis on soovitus kaaluda vastavalt toiduohutuse teematikat rohkem ka maaelu arendamise toetuste mõju-uuringute, teadus- ja arendustegevuste vms vormis tuua 2. või 3. telge juurde.
- 3.13.** Margus Timmo ütles, et kokkuvõttes Eestisse tulevate või Eestis ettevõtlus- või regionaalpoliitikasse suunatud vahendid maaelust regionaalpoliitikasse ümbertõstmistest ei suurene. Sikkuti ettepanekul on üks ohtlik tendents, sest praegu on ainuke ministeerium, kes püüab oma meetmetesse regionaalset mõõdet sisse tuua Põllumajandusministeerium. Kui nüüd 3. teljest ära võtta vahendid ja panna muudesse struktuurivahenditesse, kasvõi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi kaudu jagatavasse, siis see ei läheks üle-Eestilisele jagamisele. Täna on maaelu arengukava tõmmanud väga selgepiirilised jooned, on see nt mikroettevõtlus, ta ei toeta stardiabiga, ta ei toeta kasvu, toetab mikroettevõtlust maapiirkondades. Siin all on selles mõttes hea olla, et see arvestab regioonide eripärasid, täna EASi meetmed ei arvesta. 2014-2020 on paratamatu, et kui toetusi tuleb, siis on need nii või naa regionaalsel tasandil, paratamatult peab kohaliku eripäraga arvestama, vaevalt ükski üleriiklik meede seda teha saaks.
- 3.14.** Toomas Kevvai ütles, et me oleme jälginud, mis toimub teiste struktuurivahenditega praegu 2007-2013, meil on jäänud tõesti mulje, et kui räägime mikroettevõtetest, siis maapiirkonna mikroettevõtte on paremas situatsioonis kui maapiirkonna väike- ja keskmise ettevõtte, sest need poliitikad, mida rakendatakse väike- ja keskmiste ettevõtete toetamiseks Eestis, regionaalne mõõde praktiliselt puudub selles mõttes, et ta arvestaks maapiirkonna eripäraga. Võib-olla räägime taanduvatest tööstuspiirkondadest, Ida-Virust või selles mõttes regionaalpoliitikast, aga regionaalpoliitikast maapiirkondade mõttes, perifeeriaste mõttes, nende poliitikate põhjal täna rääkida ei saa. Siin on niisugune varjatud oht, et kui me lõikame sisuliselt ära maaelu arengu 3. telje ja tõstame selle ressursi regionaalpoliitikasse eeldades, et nüüd võetakse üles ka need kohustused, võib tekkida olukord, et ei võeta üle kohustusi, vaid raha ja kasutatakse taanduvateks tööstuspiirkondadeks või hoopis suurteks infrastruktuuri objektideks. Sikkut ütles, et seda peaks arutama, me räägime ju perioodist 2014-2020 e suhteliselt kaugest tulevikust ja sõltub, millist ettevõtlus-, regionaal- ja põllumajanduspoliitikat me tahame.

- 3.15.** Jaak Herodes ütles, et küsimus on siiski ennekõike selles, millised on Leader-gruppide strateegiad, praegu on nii, et kui strateegia näeb ette toetuste taotlemist struktuuri-, regionaal- või muudest fondidest, siis seda on võimalik taotleda. Praegu on küll palju keerulisi tehnilisi küsimusi lahendada, aga sisuliselt on see Leader-strateegias olemas, et on võimalik kasutada ka väljaspool põllumajanduspoliitikat olevate fondide vahendeid nende projektide elluviimiseks, mis on strateegias heaks kiidetud. Selle tõttu praegu võib-olla peab siiski kontsentreerima tähelepanu ennekõike sellele, et II samm on põllumajandusliku tootmise arvelt loodud, kasvõi põllumajanduse maailmaturul konkureerimiseks ja need vahendid peaksid siiski jääma sellesse valdkonda, vaevalt seda saab eriti seostada taanduvate tööstuspiirkondade arendamisega jms. Muidugi on vaja täiendavaid vahendeid juurde tuua ja selleks peaksidki Leader-grupid rohkem ette nägema sellist laiemat oma piirkonna arengut, kus oleks ka võimalik kasutada vahendeid väljaspool praegust maaelu arengukava. Üks järgmise perioodi eesmärke peaks olema kergendada teistest fondidest vahendite tulekut Leader-gruppidele.
- 3.16.** Toomas Kevvai ütles, et samamoodi nagu me EL tasandil võime rääkida, mis on komisjoni huvi siin – 10-25-10 kirjutada ette liikmesriikidele, et oleks mingigi võrreldavus, küsimus on, et kui palju peaks riik sekkuma kohaliku demokraatlikul alusel moodustatud Leader-grupi strateegia tegemisse, projektides peegelduvad ju mõnes mõttes ka inimeste ootused, kas need on majanduslikult just kõige õigemad, see on teine asi. Kui ütleme, et liiga palju pannakse kiigeplatsidesse vms, aga ju siis mingi osa elanikest, keda ei huvita väga palju 2,5 miljoni saamine nt kombaini ostmiseks või kangastelgede jaoks, aga võib-olla nende ootused, et lastel oleks mingi külaplats vms, ei jõua seda oodata 10 aastat, kuni ettevõtlus nii palju areneb, et ta hakkab ise seda külaplatsi tegema. Leaderi kõige suurem väärtus on just koostööplatvormi tekkimine. Kui platvormi eesmärgid hakkavad minema majandusliku koostöö tegemisele ja inimarengule ning ettevõtluse arendamisele, siis kui sealt hakatakse tegema väga palju sellist traditsioonilist investeringutoetust, mida on MAKis kordades rohkem kui Leaderi raha, siis kas see on päris see eesmärk.
- 3.17.** Margus Timmo ütles, et üks probleem, mis on meie regionaalpoliitikas, on see, et regionaalministril ei ole ei võimu ega raha. Ja kui Leader ei anna sinna vahendeid, siis ei hakata seal teostatama ka võimu. Tegelikult peaks ikkagi looma otsustuse ja vastutuse võtmise võime ka suundade valikul. Toomas Kevvai ütles, et Leader-grupid peavad ka mingil hetkel tegema vahehindamised, mis on tehtud ja kas on läinud õigesti.

Toomas Kevvai ütles kokkuvõtvalt, et need praegused teljed mis on, tundub olema hea baas edasiminekaks, telgede miinimummäära osas käis läbi mõtteid, et Leaderi osas võiks olla miinimummäär suurem e 10-30%, teiste telgede osas vist ei olnud selles osas otseseid märkusi. Mis puudutas lisameetmete ossa, siis varajane pension on ka praegu määruse mõttes võimalik, seega ta ei ole maaelu arengu määruse mõttes uus meede. Jaak Herodes ütles, et uue meetmena võiks ühistegevus olla, see võiks ka Leader kaudu olla, siis ei ole probleemi. Toomas Kevvai ütles, et siin oli sõnum, et toiduohutusele rohkem tähelepanu pöörata, tegelikult kui vaatame põllumajanduse ja tööstuse investeringuid, siis need väga tihti ongi toiduohutusnõuete täitmiseks või vähemalt need peavad järgima toiduohutuse nõudeid. Sikkut ütles, et pidas silmas seda, et oleks võimalik meetme kaudu muuhulgas ka nt mõju-uuringuid vms teha, et see oleks eraldi toetusena välja toodud. Toomas Kevvai ütles, et oleks rohkem tahtnud kuulda seda, kas on mingit tüüpi poliitikad, mis peaksid olema rohkem horisontaalsed ja mingit tüüpi meetmed, kuskohas Leaderi või kohalik otsustus on eelkõige kõige praktilisem, nt kas peaks olema põllumajanduse investeringud nt kohaliku tasandi otsustada, et kohalik kogukond leiab, et seal on küll suur põllumees, kes vajaks investeringuid, aga suhteliselt vastik tüüp, et ei anna talle midagi. Katrin Noorkõiv ütles, et kui riigi tasemel on prioriteedid paika pandud, siis tegelikult ei ole ju vahet, mille kaudu Leader seda kohalikku keskkonda ja kogukonda toetab, et kas see on läbi põllumajanduse investeringu või läbi muu meetme, kui tema leiab, et tema piirkonnas see, kes ei ole riigi seisukohalt kõige prioriteetsem, võiks tema piirkonda ikkagi edasi arendada, ta annab sinna olulise tööhõive jne., siis peaks saama ju ka see kohalik keskkond seda toetada. Margus Timmo ütles, et mis puutub meetmetesse, siis bioenergia kasutuselevõtuks motiveerivaid meetmeid ei ole, just rakenduslike lahenduste kasutuselevõtuks. Toomas Kevvai ütles,

et kuna neid meetmeid on praegu paralleelselt hästi palju, siis on tihti asi ka pildi saamise küsimuses, meil on ju ka veel üks meede, millest me ei ole veel ei seirekomisjonis ega PMANis MAKi arutlustes eriti detailselt tutvustanud, see on innovatsioonimeede e kus on 1. telje raames ju 60 miljonit aastas innovaatilistele projektidele, uutele tehnoloogiatele, koostööle teadus- ja arendusasutustega jne, mis saab iseenesest olema administratiivselt küllaltki komplitseeritud meede, aga tegelikult peaks see olema see, kuskohast nt bioenergia projektidele peaks tõuget tulema. Lisaks sellele on investeringuid bioenergias võimalik teha tava investeringumeetmega. Kuna tegu on väga komplitseeritud meetmega, siis selle väljatöötamine on väga algusjärgus rakendusmääruse mõttes. Juhan Särghava ütles, et otsustustasandi mõttes on Leader iseenesest üles kutsutud ja mõeldud eelkõige kohaliku tasandi koostöö arendamiseks, selleks, et tuua õnne ja rõõmu läbi koostööelementide ja infrastruktuurielementide, seetõttu peaks kindlasti otsustamine olema seal kohapeal, ainult sellisel juhul on võimalik seal rahvast koostööle tuua. Kui rääkida ühisest põllumajanduspoliitikast, siis seda tuleb juhtida ikkagi ülevalt alla, sest pole mõtet panna küla volikogule vms küla põllumehe osas otsustama. Toomas Kevvai ütles, et siin on küsimuseks, kui suur osatähtsus Leader otsustusprotsessi kaudu läheb, kui ta on endiselt nt 5-10 e ühe Leader-grupi, mis hõlmab siiski nt viite valda, kui sinna jääb 10 miljonit aastas kasutada, siis saada seal kokkuleppele, et kellelegi antakse 2,5 või 10 miljonit mingi ühe projekti peale, mis võib-olla oleks otstarbekas, on tõenäoliselt tunduvalt raskem kui see, et seda teha tõesti nagu hr Särghava ütles, et suured projektid on horisontaalse nõ riigitasandi küsimus ja kui tõesti Leader jõuab kokkuleppele, et panna nt kahe aasta raha selleks, et teha külakatlamajale sõnnikukatlamaja, siis miks mitte. Mida suurem Leaderi osa on, seda suuremaid projekte selle raames saab teha. Nagu ma aru saan, siis kui Leader-grupid saavad koostöö- ja strateegiate tegemise kogemused kätte, siis võiks anda nendele selle otsustusprotsessi kaudu rohkem raha, seda rohkem saavad nad võtta kohapeal vastu sotsiaal-majanduslikke otsuseid. Minister lisas, et telgedevaheline jaotus kedagi ei seganud, tegelikult on võimalik ju ka Eestis kokku lepitud muuta, protseduur ei ole võib-olla kõige kiirem, aga on olemas, kui on põhjust, siis saab selles suunas otsuseid tegema hakata. Mis uutesse tegevustesse puutub, siis ega siit eriti välja ei koorunud, mida peaks uute meetmetena rakendada, mõned mõtted olid, pigem on tulnud ettepanekuid väljastpoolt seda ringi siin. Tean, et kui kuskilt kotist jagatakse raha, siis on kosilasi alati väga palju, nt eelarve läbirääkimistel tegi Rahandusministeerium ettepaneku põllumajandusteadust finantseerida MAKi raames, et teha üks meede ja siis vähendada järgmine aasta rakendusuuringute raha 40%. Tõsiselt tuleb kaaluda ka metsameeste ettepanekut metsandusalane nõustamine MAKi sisse kirjutada, seni on Keskkonnaministeeriumist nõ otsustuse korras seda nõustamisraha aasta kaupa jagatud, aga nüüd võiks olla stabiilne meede ja nõustamissüsteem võiks laieneda ka metsandusele. Leaderi kohta tahan öelda seda, et ühest küljest on Põllumajandusministeeriumil ja PRIA-l teatud haldussuutlikkuse piir, me ei tegele ju ainult Leaderi, vaid kõigi meetmete rakendusega praegusel perioodil, et meetme määrus ei ole veel valmis, aga teiselt poolt ega need 24 piirkonda ei ole ise ka valmis, ainult kolmel grupil on oma strateegia olemas. Püüame järgmise aasta veebruar-märts selle meetmega välja tulla, see on optimaalne ja arvan, et piirkonnad ise ei ole ka veel küpsed otsuseid tegema. Leader kindlasti ei pea olema see koht, kus Eesti hakkab regionaalpoliitika auke täitma. Isegi kui need summad oleks kahekordsed, ei ole ta eriti märkimisväärne kogu regionaalpoliitika juures, sest enamuse regionaalpoliitikat tehakse haruministeeriumites. See kui Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis öelda, et 5 miljardit läheb Tartu-Tallinn maanteele, siis see ületab Leaderi aastamahtusid kümnetes kordades. Need otsused, mis tehakse haruministeeriumites, on ja jäävad väga tugeva regionaalpoliitilise kaaluga ja Leader on ikkagi kohaliku kogukonna niisugune elluäratamise, koostegemise vaimu ja identiteedi kandmise meede eelkõige, mitte tõsise regionaalpoliitika tegemise meede.

4. Riigi sekkumise sihtgrupid

Toomas Kevvai ütles, et sisuliselt on küsimus selles, et kui meil on eritüüpi ettevõtteid, väga spetsialiseerunud, suuri põllumajandusettevõtteid, väikseid nõ traditsioonilisi peretalusid ja seal vahepeal veel väga erinevaid ettevõtlustüüpe, lisaks sellele on maaelu arengu subjektiks ka mittepõllumajanduslik ettevõtlus, mikroettevõtlus maapiirkonnas, kas edaspidine maaelu arengu poliitika peaks olema nende erinevate ettevõtlusgruppide osas rohkem diferentseeriv või peaks olema ettevõtlusele suhteliselt ühtlane poliitika, mis paneks loodusliku valiku rohkem määrama,

missugused ettevõtlusvormid arenevad ja missugused mitte, et mitte teha ühele või teisele ettevõtlusgrupile eeliseid. Natuke laieneb ka sellele küsimusele, mis oli päris alguses, et kui palju maaelu arengu poliitika peaks minema põllumajandusettevõtlastest väljapoole ja muusse maaettevõtlusesse, praegu on see piiratud mikroettevõtlusega.

Küsimused, ettepanekud ja kommentaarid

- 4.1.** Kalev Kreegipuu ütles, et kui spetsialiseerumise ja professionaalsemaks muutumise küsimusele vastata, siis sellel taustal, mida siin on nimetatud, alternatiive ei ole professionaalsemaks muutumisele. Samas kindlasti ei tohiks vastandada peremajapidamist professionaalsemaks muutumisele, sest on väga palju häid näiteid, kus ka peremajapidamised väga professionaalselt tegelevad ka alternatiivasjadega ja kõik, kes on edukad ning teenivad kasumit, on professionaalsed ja fanaatikud. Mis puudutab konkurentsivõimet ja jätkusuutlikkust, siis läheks kohe suurusgruppide juurde, mille kohta me oleme alati öelnud, et erinevast suhtumisest erinevatesse suurusgruppidesse me ei pääse, see on praegu ka olemas, aga me arvame, et ei peaks kedagi vastandama, esiteks sellepärast, et igasugune suurusgruppide moodustamine on subjektiivne ja vägivaldne, ükskõik, kuhu see piir tõmmatakse ja paljud ei ole kindlasti rahul, teiseks sellepärast, et suurusgruppidesse jaotamine eeldab seda, et ühed on nõrgemad ja teised on tugevamad, ühed on paremad ja teised on halvemad. Väidame, et eelkõige paljud keskmise suurusega ettevõtted kipuvad hätta jääma, on keskmise suurusega ettevõtted ja ta ei kuulu nende mikrode alla, ei kuulu väikeste alla, kellele me oleme üritanud eeliseid teha, samas on ta hädas ja tihti külas ainuke tööandja, nii et tegelikult tugevaid ja nõrgemaid on erinevates suurusgruppides. Sellepärast seda ei peaks rohkem rõhutama kui praegu. Kindlasti oleks vaja paremat analüüsi, need analüüsid, mida Maaülikool ja Jäned on teinud, need suuremaid tootjaid üldse ei analüüsi, tegelikult tuleks ka analüüsi teisiti teha, et teada saada, mis suuremate hulgas üldse toimub. Kas ja miks riik peaks sekkuma maamajandusse ja kas põllumajandust peaks käsitlema sarnaselt muu ettevõtlusega, see oleneb kõik teiste Euroopa ja maailma riikide taustast, kui teistes riikides seda tehakse, siis peame meie seda tegema praktiliselt samaväärselt, kui see üldiselt väheneb, siis on meil ka võimalik seda sekkumist vähendada, see on konkurentsivõime küsimus.
- 4.2.** Margus Timmo ütles, et igatahes ei tohiks me jagada suurusgruppidesse suuruse kui sellise järgi, peaksime välja selgitama võimalikud vajadused, millised on suurematel arengu ja konkurentsivõime tõusuks ja millised on väiksematel. Suurematel on igal juhul suurem võime ise investeerida ja kõik muud struktuurid toetavad seda, pangad meelsamini käsitlevad suurettevõtte arengu küsimusi, mikro ja väikestega ei taha keegi väga tegeleda. Toetan vajaduste järgi jagamist, suurtel on võib-olla rohkem juhtimisoskustes küsimus ja kogukonnas sotsiaalse vastutuse võtmise ja koostööoskuste vajadus. Meetmeid tuleks pigem erinevaid sektoreid ja suurusgruppide vajadusi silmas pidades välja töötada.
- 4.3.** Juhan Säreava ütles suurte- ja väikeste suhtes, et mõte on ikkagi konkurentsivõime, kes püsib ja kes ei püsi, ühiskondlikult ei ole see mõttekas, liberaalses majanduses tuleb ettevõtluses käituda ühtviisi. Praegusel etapil teeme vahetegemise rohkem kurja kui sellega, kui me vahet ei tee suurte ja väikeste vahel. Miks riik peaks sekkuma maamajandusse, on see küsimus, et kui kallis on meie iseseisvus toidu mõistes, 1994. a toiduga isevarustatuse otsusest me oleme taandunud. Selles osas riik peaks oma sõna kaasa rääkima ja selle eest seisma, et põllumajandus meile tähtsaks jääb, kuigi sellega tegeleb ainult 3% inimestest.
- 4.4.** Kalmer Visnapuu ütles, et nageni ei suuda väikeettevõtte võistelda toorme turul suure professionaalse ettevõttega, riik saaks siin midagi teha, et ta teeks turustamise võimalikult lihtsaks, et võimalikult kiiresti ja lihtsalt saaks väikeettevõtja otse lõpptarbijalt lõpphinna. See on ainuke asi, mida riik saab teha, loomulikult mitte loomade heaolu ja toiduohutuse arvelt, erinevad Euroopa riigid seda teevad erinevate kohaliku toidu festivalide, messide jne kaudu. See tähendab seda, et riik ei tee eeliseid, samas on võimalik teha, väike lihatöötaja ei suuda konkureerida suure lihakarjaga toorme turul. Nt Eesti jahimeestel, igal viiest jahimehest on õigus neli põtra lasta ja müüa, jahimehi on meil 15 000, mis keelab sama reegli teha lamba- või veisekasvatajale, oma küla peol oma küla veist või lammast vardasse panna on praegu võimatu. Põdral on väga raske jälgida kasvatamise ajalugu, samas veised-lambad vaatab veteraar üle,

jahimeestel on see võimalus, lihaskasvatajal ei ole, kuigi nt veise puhul teame kogu tema sugupuud ja ratsiooni, põdra puhul seda ei tea.

- 4.5.** Jaak Herodes ütles, et huvitav tendents on, kui kuuleme, et suurel ja väikesel suurt vahet ei ole, aga kui me hakkame meetmetest rääkima, siis võimalikud tootmise toetuse meetmed on suurtele ja väikestele erinevad. See tähendab seda, et eristamise suurte ja väikeste vahel on ikkagi vajalik ja siin on tõenäoliselt ikkagi vaja neid põllumajandusettevõtteid kõigi nende vajaduste ja võimaluste järgi rohkem analüüsida, et toetused oleksid sihtotstarbelised. Siin on ka küsimus peremajapidamiste rollist, kui me praegu vaatame arengumaid, siis edukamad arengumaad on saanud just toetust peremajapidamiste kaudu ja sellega suutnud arendada põllumajandust. Ja teine asi, et me räägime, et meile tuleb odav Poola kaup, see tulebki just väikestest peretaludest. Kui räägime, et jätkusuutlikus võrdub investeringuvõimega, siis me peame ütleva, et väikesed ei ole tõesti jätkusuutlikud. Kui me räägime sellest, et naftakriisi ajal või muudel olulistel kriisiperioodidel on vaja ka ennast ära toita, siis suurettevõtted jäävad sel hetkel töövõimetuks, aga päris väiksed või suhteliselt väiksed peremajapidamised veavad reeglina välja. Nii et peremajapidamiste roll siiski maaelus on kolossaalne ja see, et viimastel aastatel küll nende osatähtsus põllumajanduslikus tootmises on järjest vähenenud, see ei ole mitte ainult konkurentsivõime näitaja, vaid ka meie põllumajanduspoliitika toetusmeetmete jaotuses on toimunud disproportsioonid, mis ei ole põllumajandusele mõjunud hästi.
- 4.6.** Juhan Säreva ütles, et väikeste arenguks ei ole mitte mingil juhul vaja seda, et suuri ahistama hakata. Liigilise mitmekesisuse mõttes võime väikestele abiks olla, just infrastruktuuri, kokkuostmist jms abiga, kahjuks on mindud seda teed, et pigem öeldakse, et selle puki pealt piima enam ei võeta ja see toob külasse palju traagikat.
- 4.7.** Ants Varblane ütles, et võiks luua sellise mõõdiku, et kui palju ettevõtte sellest piirkonnast hõlmab just seda mitmekesisust ja tooksin ühe näite selleks, et kui üks tugev loomakasvataja või viljakasvataja seal piirkonnas on, siis kui seal mets läheb ikkagi müügiks, et ta ei laseks näiteks Stora või Södra meestel sealt ära osta, vaid võtaks ikkagi selle maa sealt, ta on võimeline sinna investeerima ja integreeruks ka sinna küla elusse rohkem kaasa ja aitaks üldse asjadel rohkem areneda. Södra on Lõuna-Rootsi metsaomanike suurorganisatsioon, kes toonitavad, et nad ei ole ostnud ühtegi metsatükki meie talunikelt, aga oleme ostnud aktsiaseltsilt või osühingult seda, seda ei peeta suureks patuks. Suurusemõõdikule võiks teised kvaliteedinäitajad juurde tuua.
- 4.8.** Jaan Kallas ütles, et kuhu võiks riik rohkem sekkuda, on ühistuline tegevus, mis võib nii mõnegi müügi või pankroti ära päästa. On räägitud sellest, et toiduahela puhul katkeb teekond ühel või teisel tootjal ära enne lõpptarbijani jõudmist, see ei olegi mitte midagi muud, kui ühise tegevuse puudumine selle eesmärgi nimel ja miks ei võiks riigi sekkumise eesmärgiks ollagi ühistegevusele ergutamine. Praktika on näidanud, et need köögiviljakasvatajad, kes on hakanud ühise eesmärgi nimel tegutsema, on ka suhteliselt paremal järjel kui need, kes jonnakalt Pearu kombel oma rida ajavad.

Toomas Kevvai ütles kokkuvõtvalt, et tundus, et oli nii sõnumeid, et ei peaks tegema erisusi, kui ka sinna suunda, et peaks arvestama eri ettevõtlastüüpide ja suurusgruppide spetsiifilisi vajadusi. Mis ei tähenda ahistamist, vaid kindlasti on mõnel ettevõttegrupil vajadus restructureerimise toetuse järgi suurem kui teisel. Kui seda arutelu jätkata, peaks kindlasti hakkama rääkima erinevatest toetustüüpidest, kindlasti põllumajanduskeskkonnameetmetel on hoopis erinevad iseloomud ja seal kas keegi hoiab 2 ha heas põllumajanduskorras või teine 200, siis seal on proportsionaalsus täiesti põhjendatud, kui räägime investeringutoetustest, siis see on jällegi teiselaadne asi, restructureerimise mõttes vajavad kindlasti need, kes on palkades halvemas positsioonis, iseasi, et investeringutoetuse eesmärk peaks olema see, et ta muutuks elujõuliseks, mitte see, et katta ühe või teise struktuuri ebaefektiivsust investeerimisvõimes.

5. Nõuetele vastavus, kas iga riigi siseasi või üldeuroopalik süsteem?

Toomas Kevvai ütles, et viimane küsimus on see, kas Eesti peaks nõuetega vastavuse süsteemi (*cross-compliance*) puhul toetama pigem iga riigi erisuste arvestamiste võimalust või võiks Eesti toetada suunda, kuskohas nõuded, mis oleks võimalik, üleeuroopaliselt kehtestada ühetaolistena. Mis

puudutab keskkonnanõudeid, siis nt veedirektiivi on erinevates riikides natuke erinevate nõuetega rakendatud, et kas need nõuded peaks olema riigi spetsiifilised või peaks lähenemine olema sarnane.

Küsimused, ettepanekud ja kommentaarid

- 5.1.** Juhan Säreava ütles, et nõuded peaksid olema sarnased, muidu on maadevahelised diskussioonid lõputud. Kui mahepõllumajandusest rääkida, siis on Eestis päris paljude nõuetega nii, et me oleme olnud esirinnas ja üle selle isegi, see kogemus on näidanud, et nõuded, mis on Euroopas võrdlemisi normaalsed, on meil suuremad, nt meil turvast ei tohi enam allapanekuna kasutada, samas Brüsselist on öeldud, et nad ei ole seda meil ära keelanud, ise oleme seda teinud. Ühiste nõuetega on lihtsam kui erisuste arvestamisega.
- 5.2.** Margus Timmo ütles, et tuleb arvestada erinevaid tingimusi, peab vaatama, millistel juhtudel peab olema üleeuroopalised nõuded ja millistel mitte. Esindan seda poolt, et riik ise kehtestab kas siis ettevõtlussektorigi või sektori arengutasemele vastavad standardid ja jälgib, kas sellele standardile vastavus on ellu viidud või mitte. Näen seda, et riigil peab vähemalt selline kooskõlastamisõigus üleeuroopaliste nõuete kehtestamisel olema.
- 5.3.** Kalev Kreegipuu ütles, et kindlasti peaks need nõuded muutuma sarnasemaks, erisusi võiks olla kasvõi asustustihedusega seotud, nt kui Hollandis tuleb vedelsõnnik viia kohe mulda, siis võib-olla Eestis võiks siiski lohisvoolikut kasutada, küsimus on selles, kas ruutmeetril on 3 või 300 või 500 inimest. Eesti nõuded on väga rängad, osasid nõudeid ei olegi võimalik tähtaegselt täita ja see viib ka selleni, et kas toetuste saamine peaks olema seotud nõuete täitmisega, siis jah, peaks kindlasti olema seotud, aga kui nõuded on kehtestatud nii rängad, et neid on võimatu täita, siis tekib küsimus, miks kedagi toetusest ilma jäetakse.
- 5.4.** Jaak Herodes ütles, et nõuded peaks olema sarnased või isegi samased. Kui tingimused on ühtlased, siis kaoks ka liigsed ja raskesti täidetavad nõuded.
- 5.5.** Juhan Säreava ütles, et sellesse vaidlusalasse kuulub veel ka see, et ei tohiks tekkida olukorda, kus nõuded mahedale on erinevad, et seda mahetoodangut mujale viia ei saa.
- 5.6.** Katrin Noorkõiv ütles, et administratiivselt oleks hea, kui nõuded oleksid sarnased, samas kui riik tahaks kuidagi täpsustada või täiendada nõudeid, siis see võimalus peaks olema. Praegu keskendume toetustejagamisele, nõudeid on palju, lisaks toetustele tuleks vaadata ka nõudeid, mida kehtestanud oleme komplekselt, et kas need on mõistlikud.
- 5.7.** Olav Kreen ütles, et kui toetused on ühtsed peaksid ka vähendamisega seotud nõuded olema ühtsed.

Toomas Kevvai ütles, et põllumajandusnõuete osas on olukord suhteliselt selgem, keskkonnanõuete osas aga raskem. Saadud ettepanekute põhjal teeme konkreetsed tekstid teemade edasi arutamiseks.

Helir-Valdor Seeder
Nõukogu esimees

Marit Järvamägi
Protokollija